

А. В. Гарматюк
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. М. С. Федорко

ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИНИ ЯК РІЗНОВИД ФІКТИВНИХ ПРАВОЧИНІВ

На сьогодні в законодавстві більшості зарубіжних країн, зокрема, Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Греції, Італії, Нідерландів, Швеції, Польщі, Литві, Швейцарії закріплений інститут фраздаторності правочину. Термін «фраздаторний» походить від лат. “fraus” – обман, хитрість, підступність [1, с. 15]. У більшості випадків положення про фраздаторність застосовуються у процедурі банкрутства, а сам фраздаторний правочин розуміється як такий, що вчинений боржником на шкоду кредитору з метою приховання майна, активів або відомостей про свої зобов’язання. Так, згідно з польським законодавством, фраздаторний правочин – це дії, які спрямовані на завдання шкоди кредитору [11]. Ці дії можуть полягати в приховуванні активів або заборгованості, подачі неправдивих декларацій про майно або приховуванні відомостей про інші зобов’язання. У разі встановлення факту фраздаторності суд може прийняти рішення про скасування такого правочину. У такому разі, активи мають бути повернуті для подальшого розподілу між кредиторами. Отже, правовим наслідком фраздаторного правочину є відновлення порушеного балансу між сторонами та захист прав кредитора від недобросовісного боржника.

У цивільному законодавстві України відсутнє нормативне закріплення фраздаторності та її ознак, внаслідок чого позивачі обґрунтовують свої вимоги за допомогою фіктивності правочину. Зазначене зумовлює визначення співвідношення фіктивного та фраздаторного правочинів.

У фіктивних правочинах внутрішня воля сторін не відповідає її зовнішньому прояву, тобто обидві сторони, вчиняючи фіктивний правочин, заздалегідь обізнані, що він не буде виконаний, тобто сторони мають інші цілі, ніж передбачені правочинном. При цьому, як слушно зазначається в літературі, необхідно

враховувати, що само по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторонами не вчинено будь-яких дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання договору недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний [3, с. 492].

Ознаки фіктивного правочину сформульовано також судовою практикою, зокрема, це: введення в оману (до або в момент укладення угоди) третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину [5]. Отже, фіктивний правочин характеризується тим, що сторони не бажають настання правових наслідків, обумовлених договором; усі сторони договору поінформовані про його фіктивність; присутня лише видимість правовідносин між сторонами; мета вчинення фіктивного правочину не має значення.

Фраудаторні правочини в українському законодавстві фігурують тільки в певних сферах, зокрема, в інституті банкрутства (стаття 42 Кодексу України з процедур банкрутства), при неплатоспроможності банків (стаття 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»); у виконавчому провадженні (частина четверта статті 9 Закону України «Про виконавче провадження») [7]. Відповідно до ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства «правочини, вчинені боржником після відкриття провадження в справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження в справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам» [2, ст. 42]. У ч. 4 ст. 9 ЗУ «Про виконавче провадження» зазначено, що «правочин щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна, є підставою для визнання такого правочину недійсним». Аналіз зазначених норм свідчить, що термін «фраудаторний» безпосередньо в законодавстві не застосовується, а відповідні правочини є такими, що визнаються недійсними.

Поняття і ознаки фраздорних правочинів сформульовано в постанові Верховного Суду від 07.09.22 р. у справі № 910/16579/20, а саме – це правочини, які вчиняються сторонами з порушенням принципів доброчесності та з метою приховування боржником своїх активів від звернення на них стягнення окремими кредиторами за зобов'язаннями боржника, завдаючи тим самим шкоди цьому кредитору [4]. Отже, визнання правочину недійсним із підстав фраздорності є можливим якщо такий правочин завдає збитків кредитору. Причому подібної кореляції збитків та фіктивних правочинів в українському законодавстві не передбачено.

Як зазначається в літературі, «фраздорним може виявитися будь-який правочин (договір), здійснений між учасниками цивільних відносин, що не відповідає загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочину та які визначені в ст. 203 Цивільного кодексу України...» [8].

Проявляти мету фраздорного правочину можуть окремі обставини, зокрема, момент вчинення правочину, суб'єктний склад, ціна договору тощо. Так, щодо моменту вчинення платного відчуження майна або дарування (вчинення правочину в підозрілий період, упродовж 3-х років до порушення провадження в справі про банкрутство, після відкриття провадження судової справи, відмови в забезпеченні позову й до першого судового засідання в справі); контрагент, з яким боржник вчинив оспорювані договори (родичі боржника, пов'язані або афілійовані юридичні особи); щодо платних цивільно-правових договорів важливе значення має ціна (ринкова, неринкова ціна), і цей критерій має враховуватися судами [5].

Щодо моменту вчинення боржником цього правочину, відповідно до правових висновків, які викладені Верховним Судом у постанові від 17 липня 2019 р. у справі № 299/396/17, провадження № 61-26562св18, «будь-який правочин, вчинений боржником у період настання в нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздорного правочину. При цьому та обставина, що правочин із третьою особою, за яким боржник відчужив майно, реально виконаний, не виключає тієї обставини,

що він направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника та, відповідно, може бути визнаний недійсним на підставі загальних засад цивільного законодавства» [6].

Аналіз наведених законодавчих положень та актів судової влади щодо фrawdаторних правочинів, дозволяє виділити їх ознаки. Так, фrawdаторний правочин обов'язково має завдавати шкоду кредитор; зазначеним правочином порушується принцип добросовісності; боржник діє умисно для приховування свого майна й не виконання зобов'язання перед кредитором. Також для кваліфікації правочину як фrawdаторного має значення фактична участь боржника в ньому як одного з учасників вольових дій, направлених на виведення майна боржника з метою незадоволення вимог кредитора / кредиторів.

Діюче українське законодавство та судова практика виходять із того, що фrawdаторний правочин, є видом недійсного правочину до якого застосовуються положення щодо фіктивного правочину. Обумовлено це тим, що, якщо фrawdаторний правочин не вчиняється в натурі, його можна класифікувати ще й як фіктивний правочин. Ми дотримуємось позиції про недопустимість отождолення фrawdаторного та фіктивного правочину. Тому що серед правочинів, які боржники вчиняють на шкоду кредиторам, можливі й фіктивні правочини, але ними не вичерпується весь обсяг фrawdаторних правочинів, адже можливі ситуації, коли договір був виконаний, що унеможливує його фіктивність.

Отже, треба розрізняти фіктивні та фrawdаторні правочини. Спільними ознаками зазначених правочинів є порушення загальних засад цивільного законодавства, адже мета їх вчинення є неправомірною та недобросовісною, тому обидва правочини визнаються недійсними за рішенням суду, тобто є оспорюваними. Їх основною розмежувальною характеристикою є мета – щодо фіктивного правочину це відсутність наміру досягти певний правовий результат, обумовлений цим правочином. Метою фrawdаторного правочину є завдання шкоди кредиторів. Фіктивний правочин, на відміну від фrawdаторного, виключає наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що, своєю чергою, унеможливує виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин їх не породжує. Також сфера застосування

франдаторних правочинів є обмеженою на відміну від фіктивних правочинів сфера застосування яких не обмежена.

Підсумовуючи все вищесказане можна дійти висновків, що франдаторні правочини не обмежуються поняттям фіктивного правочину. З огляду на зазначене, доцільно закріпити на законодавчому рівні поняття та ознаки франдаторних правочинів, що дозволить кредиторам ефективно захищати свої права та інтереси від недобросовісних боржників.

Список використаної літератури

1. Бесянович О. А. Про застосування в справах про банкрутство конструкції франдаторного правочину. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 14–23. URL: <https://jprchdnu.donnu.edu.ua/article/view/12118/11997> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 10.04.2023).
3. Лук'янчук Н. С., Карпенко Р. В. Фіктивні правочини загальна характеристика *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.)*. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 491–494. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/> (дата звернення: 10.04.2023).
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07 вересня 2022 р. у справі № 910/16579/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140913> (дата звернення: 10.04.2023).
5. Постанова Верховного Суду в складі судової палати для розгляду справ Касаційного господарського суду від 02.06.21 р. у справі № 904/7905/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97806436> (дата звернення: 10.04.2023).
6. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17.07.19 р. у справі № 299/396/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387355> (дата звернення: 10.04.2023).
7. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14.07.2020 р. у справі № 754/2450/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90714158> (дата звернення: 10.04.2023).
8. Правоторов П. Будь-який правочин може бути охарактеризований як франдаторний, якщо він укладений на шкоду третім особам. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/print/144330-bud-yakiy_pravochin_mozhe_buti_oharakterizovaniy_yak_fraudat.html (дата звернення: 10.04.2023).
9. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 10.04.2023).

10. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 01.01.2004 р. № 1591-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n260> (дата звернення: 10.04.2023).
11. Kodeks cywilny : Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dz. U. 1964. Nr 16. Poz. 93.
URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf> (дата звернення: 10.04.2023).